

เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ที่มาและ การนิยามความหมาย: มุมมองจากนานาประเทศ¹

Yvon Poirier

รชาดา บุรณศิริ, กฤตเมธ ทิมชัย และ ปรียนันท์ บุญจา แปลและเรียบเรียง

บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นฉบับปรับปรุงครั้งที่ห้า นับจากฉบับดั้งเดิมที่เขียนในปี 2010 โดยฉบับปรับปรุงครั้งที่สามได้ถูกนำเสนอในการประชุม Asia Solidarity Economy Forum ครั้งที่ 3 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย (วันที่ 31 ตุลาคม ถึง 2 พฤศจิกายน 2011) และรวมอยู่ในหนังสือ Developments in Solidarity Economy in Asia (2013)² (บทที่ 6 หน้า 71-89) ซึ่งจัดพิมพ์โดย the Asian Solidarity Economy Council (ASEC)

สำหรับฉบับนี้ ผู้เขียนได้ปรับปรุงคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาของแนวคิด เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy) กับ เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy) ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งสองแนวคิดใช้อักษรย่อว่า SSE เหมือนกัน หากแต่ความหมายโดยนัยต่างกัน การทำความเข้าใจกระบวนการสร้างความคิดในเชิงหลักการและภาคปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่วัฒนธรรม ทั้งที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส อังกฤษ หรือสเปน/โปรตุเกส เป็นเรื่องสำคัญในสร้างขบวนการเพื่อความสมานฉันท์ในระดับโลก เนื่องจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ จะเกิดขึ้นมิได้เลยหากปราศจากการทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับสภาพความเป็นจริงที่ต่างกันออกไปแต่ละวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ของหลากหลายผู้ที่อยู่ในขบวนการเหล่านี้

การที่องค์การระหว่างประเทศและองค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ ยอมรับแนวคิด SSE ให้เป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกในการรับมือกับวิกฤตการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและโลกของเราได้เน้นย้ำว่ามีความจำเป็นต้องอธิบายจุดเริ่มต้น วิสัยทัศน์ และประวัติศาสตร์ของเราเพื่อประกาศจุดยืน อันเป็นเป้าประสงค์เบื้องต้นของงานชิ้นนี้ ผู้เขียนขอชี้แจงผู้อ่านที่เคยเห็นบทความฉบับก่อนหน้าอีกครั้งว่าในฉบับปรับปรุงได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับที่มาของแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity

¹ แปลและเรียบเรียงจาก Yvon Poirier, Social Solidarity Economy and related concepts. Origins and Definitions: An International Perspective (2014). เข้าถึงได้จาก http://www.socioeco.org/bdf_fiche-document-3293_en.html

² Denison Jayasooria, Developments in Solidarity Economy in Asia (Selangor: Asia Solidarity Economy Council, 2013). เข้าถึงได้จาก http://www.socioeco.org/bdf_fiche-document-1873_en.html

Economy : SSE) ที่สมบูรณ์กว่าในฉบับก่อนหน้ามาก และได้เพิ่มเติมคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy) เข้าไปในฉบับนี้ด้วย

ทั้งนี้ ขอขอบคุณ Ethan Miller จากสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างสูงที่อนุเคราะห์ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับต้นกำเนิดของแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์ (Solidarity Economy) และขอขอบคุณงานวิทยานิพนธ์ในปี 2007 ของ Martine Theveniaut ที่ส่งเสริมให้ความเข้าใจเกี่ยวกับต้นกำเนิดของแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy) ในแบบฝรั่งเศสของเรามีความลุ่มลึกขึ้นอย่างมาก

บทความชิ้นนี้ได้สำรวจแนวปฏิบัติที่มีมานานหลายศตวรรษ หรือตั้งแต่ที่มนุษย์มีวิวัฒนาการเป็นสายพันธุ์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตามก็ดี ความสมานฉันท์และความร่วมมือกันคือวิธีการที่ทำให้มนุษยชาติยังคงดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ การที่เราทุกคนต่างตระหนักรู้ถึงคุณสมบัติพื้นฐานนี้นำมาสู่แรงบันดาลใจอย่างยิ่งยวดในการให้ นิยามแก่แนวคิดเหล่านี้ไว้เป็นองค์ความรู้เพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่าเดิมของมนุษยชาติที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

หมายเหตุ

ทุกความกุ่มเกะที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของแนวคิดมีความลึกซึ้งยิ่งขึ้นเป็นสิ่งน่ายินดีและจะถูกรวมอยู่ในการปรับปรุงครั้งต่อ ๆ ไป ส่วนในบทความนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และมุมมองของผู้เขียนเท่านั้น และขอขอบคุณ Paula Garuz, Brunilda Rafael และ Françoise Wautiez สำหรับการแปลเป็นภาษาสเปน

แนวคิดที่ศึกษา

1. เศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy)
2. เศรษฐกิจสมานฉันท์ (Solidarity Economy)
3. เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy) หรือ เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy)
4. วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)
5. ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)
6. ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business)
7. วิสาหกิจไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Enterprise)
8. ภาคส่วนที่สาม (Third Sector)

9. ภาคส่วนที่สี่ (Fourth Sector)
10. เศรษฐกิจภาคประชาชน (Popular Economy)
11. การพัฒนาท้องถิ่น (Local Development)
12. การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชน (Community Economic Development)
13. การพัฒนาชุมชน (Community Development)
14. การพัฒนาที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-center Development)

เกี่ยวกับผู้เขียน

Yvon Poirier เป็นหนึ่งในคณะกรรมการเครือข่ายระหว่างทวีปเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Intercontinental Network for the Promotion of the Social Solidarity Economy : RIPESS) ตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 2013 ผู้เขียนเคยอยู่ในหลายตำแหน่งใน RIPESS ตั้งแต่เดือนมีนาคมปี ค.ศ. 2004 นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งเลขานุการของเครือข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนในแคนาดา (Canada Community Economic Development Network : CCEDNET) และเป็นประธานในการประชุมระหว่างประเทศ

ก่อนจะเกษียณจากอาชีพอาจารย์มหาวิทยาลัยในปี ค.ศ. 1997 Poirier เคยเป็นนักกิจกรรมในสหภาพแรงงานในสมาพันธ์แรงงานแห่งชาติ (Confédération des syndicats nationaux : CSN) ซึ่งเป็นสหภาพที่ใหญ่เป็นอันดับที่สองในมลรัฐควิเบก หลังจากอำลางานด้านวิชาการ Poirier ได้มีส่วนร่วมในเครือข่ายระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ และยังเข้าร่วมการประชุมเพื่อสังคมระดับโลก (World Social Forums) ในปีค.ศ. 2005 2009 และ 2013 ตามลำดับ ตั้งแต่ปีค.ศ. 2003 ถึง 2013 ผู้เขียนได้ร่วมแก้ไขจดหมายข่าวต่างประเทศว่าด้วยการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (International Newsletter on Sustainable Local Development) จดหมายข่าวนี้ถูกตีพิมพ์ 10 ครั้งต่อปีใน 4 ภาษา ยิ่งไปกว่านั้น Poirier ยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนและการพัฒนาส่วนท้องถิ่นมานานกว่า 20 ปี รวมถึงเป็นสมาชิกสมาคมและสหกรณ์อีกหลายแห่ง

1. เศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy)

นิยามแรกในปี ค.ศ. 1844 จนถึงปัจจุบัน

นักประวัติศาสตร์ได้พิจารณาว่าร่องรอยของกิจกรรมในเชิง เศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy) สามารถสืบย้อนไปได้ถึงช่วงกลางศตวรรษที่ 19 โดยร้านสหกรณ์แห่งเมืองรอชเดล (The Rochdale Equitable Pioneers Society, ค.ศ. 1844) สหกรณ์แห่งแรกของโลกในสหราชอาณาจักร คือองค์กรแรกที่มีรูปแบบเป็นเศรษฐกิจเพื่อสังคม โดยทั่วไป เศรษฐกิจเพื่อสังคม หมายถึง สหกรณ์หรือองค์กรความร่วมมือต่าง ๆ ซึ่งมักถูกใช้ในแวดวงวิชาการของกลุ่มประเทศที่มีการใช้ภาษาฝรั่งเศสและภาษาสเปน แนวคิดนี้แพร่หลายในประเทศฝรั่งเศสผ่านหนังสือ *Nouveau traité d'économie sociale* โดย Charles Dunoyer (1830) และถูกเผยแพร่ผ่านกิจกรรม the *Société internationale des études pratiques d'économie sociale* โดย Le Play (1854)

การนิยามคำว่า สังคม (social) ในเศรษฐกิจเพื่อสังคมเกี่ยวข้องกับรูปแบบความเป็นเจ้าของ โดยหมายถึง ตัวปัจเจกบุคคลในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือสมาชิกที่มี 1 สิทธิในการออกเสียง (one person, one vote) เท่าเทียมกัน ไม่ใช่ในฐานะของผู้ถือหุ้น ส่วนเรื่องกิจกรรมนั้นก็สามารถอยู่ในภาคส่วนใดก็ได้ เช่น อุตสาหกรรม เกษตรกรรมและการประมง, การเงิน (credit union), การให้บริการทางสังคม หรือบางครั้งอาจใช้คำว่า วิชากิจทางเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social economy enterprise) ด้วย ผู้เขียนท่านอื่นอาจให้ความหมายที่ต่างกันไปตามรายละเอียด แต่ความหมายที่กล่าวต่อไปจะเป็นแนวคิดหลักของเศรษฐกิจเพื่อสังคมแบบสมัยใหม่ (*économie sociale*)

สหกรณ์ (Cooperatives) และองค์กรแบบมีส่วนร่วม (Mutuals) คือ องค์กรที่สำคัญที่สุดของเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy) โดยส่วนมากเป็นสมาชิกขององค์การแห่งชาติ ซึ่งองค์การหลักในสายงานนี้คือ องค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Cooperative Alliance : ICA) โดยหลักการ 7 ข้อของสหกรณ์ คือ

1. การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง
2. การควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย
3. การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิก
4. การปกครองตนเองและความเป็นอิสระ
5. การศึกษา ฝึกอบรม และสารสนเทศ
6. การร่วมมือระหว่างสหกรณ์
7. การเอื้ออาทรต่อชุมชน

ในช่วง 25 – 30 ปีที่ผ่านมา หลายประเทศมีความริเริ่มทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้หลักการที่คล้ายกันซึ่งไม่ได้อยู่ในรูปแบบสหกรณ์ตามกฎหมาย แต่เป็นองค์กรไม่แสวงผลกำไร สมาคม และอื่น ๆ อาจด้วยเพราะลักษณะการจดทะเบียนขึ้นเป็นสหกรณ์ยังไม่เหมาะสม หรือผู้คนยังรู้สึกว่าการไม่ใช้รูปแบบ

การดำเนินเศรษฐกิจที่ดีที่สุดในบางประเทศ คำว่า สหกรณ์ ถือเป็นสิ่งต้องห้ามเนื่องจากมีผู้ต้องล้มละลาย หรือสูญเสียทรัพย์สินจากการทำกิจกรรมแบบสหกรณ์อยู่หลายกรณี สหกรณ์บางประเทศถูกควบคุมโดย ภาครัฐ และสหกรณ์เองก็ไม่ได้ถูกบรรจุเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนในหลายประเทศแม้แต่ใน ระดับอุดมศึกษา

อย่างไรก็ดี ตัวอย่างที่ดีที่สุดของการกำกับดูแลเศรษฐกิจเพื่อสังคมมีให้เห็นที่รัฐควิเบก ประเทศ แคนาดา ที่การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจเพื่อสังคมในรูปแบบสหกรณ์หรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรต่างก็มีความสำคัญเท่ากัน โดยในปี ค.ศ. 1996 มีการจัดทำและรับหลักการริเริ่มเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy) ที่สามารถเป็นทั้งสหกรณ์และธุรกิจภายใต้กฎของบริษัทไม่แสวงหาผลกำไร ดังนี้

- มีจุดประสงค์หลักที่เป็นไปเพื่อให้บริการสมาชิกหรือชุมชน มิใช่ตักตวงผลประโยชน์ทางการเงิน
- มีอิสระ
- มีกฎระเบียบและข้อปฏิบัติที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการและคนทำงาน
- ให้ความสำคัญกับคนและงานมากกว่าเรื่องของทุนในการกระจายรายได้และผลกำไร
- กิจกรรมต่าง ๆ อยู่บนฐานของการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างอำนาจ และความรับผิดชอบต่อ ส่วนตัวรวมไปถึงส่วนรวม

อีกตัวอย่างที่ใช้หลักการนี้อยู่ในหนังสือ «Économie sociale, une alternative au capitalisme» (Social Economy, an alternative to capitalism) โดย Thierry Jeantet (2008) ซึ่งเป็นประธาน กลุ่มการประชุมมงบล็อง (The Mont Blanc Meetings group) Jeantet เสนอให้ทุกฝ่ายการผลิตเป็นเจ้าของสหกรณ์แทนการพิจารณาจากจำนวนหุ้นที่มี เพื่อการควบคุมธุรกิจอย่างเป็นประชาธิปไตยโดยใช้ หลักหนึ่งคนหนึ่งเสียง (one person one vote ที่กล่าวไปก่อนหน้านี้)

ขณะที่เศรษฐกิจเพื่อสังคมยุโรป (Social Economy Europe) เริ่มขึ้นมามีบทบาทในเดือนมกราคมปี ค.ศ. 2008 ยุโรป จากการประชุมจุดยืนของยุโรปที่มีต่อสหกรณ์ สมาคมความร่วมมือ สหภาพ และมูลนิธิ (European Standing Conference of Cooperatives European Standing Conference of Cooperatives, Mutual societies, Associations and Foundations : CEP - CMAF) ที่ก่อตั้งในปี ค.ศ. 2000 เศรษฐกิจเพื่อสังคมยุโรปมีเป้าหมายเพื่อการนำพานโยบายและส่งเสริมการเคลื่อนไหวทาง เศรษฐกิจเพื่อสังคมในทวีปยุโรป โดยสมาชิกหลักมาจากกลุ่มผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อสังคมในอดีต และได้ ให้คำอธิบายนิยามและคุณค่าของเศรษฐกิจเพื่อสังคมไว้ ดังนี้

- ให้ความสำคัญของความเป็นปัจเจกบุคคลและเป้าหมายทางสังคมมากกว่าเงินทุน
- การรักษาและการใช้หลักความสมานฉันท์และความรับผิดชอบ
- การรวมผลประโยชน์ของผู้ใช้งาน สมาชิกและคนทั่วไปด้วยกัน
- การควบคุมแบบประชาธิปไตยโดยสมาชิก
- การเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจและเปิดกว้าง

- การจัดการแบบปกครองตนเองและความเป็นอิสระเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลประโยชน์ของสมาชิก และผลประโยชน์ส่วนรวม

นิยามที่สองในปีค.ศ. 1995 จนถึงปัจจุบัน

นิยามที่สองได้ปรากฏขึ้นในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษระหว่างช่วงปี ค.ศ. 1990 ซึ่งเป็นการแปลตรงตัวจากคำว่า *économie sociale* แต่ส่วนใหญ่ก็มีความหมายโดยนัยที่แตกต่างกัน เบื้องต้นคำว่า สังคม ในที่นี้เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือภาคส่วนที่ทำกิจกรรม ต่างจากแบบแรกที่พิจารณาเฉพาะรูปแบบความเป็นเจ้าของ โดยแนวคิดดังกล่าวมักเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในภาคสังคม เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก สุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุ กิจกรรมในภาคส่วนอื่นๆ เช่น วนศาสตร์ เกษตรกรรม หรือการผลิต มักไม่ถูกนำมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดนี้ แต่พบข้อยกเว้นอยู่บ้าง เช่น ธุรกิจที่จ้างคนพิการ คนทำงานฝีมือเพื่อหารายได้ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่อาจเป็นสหกรณ์ องค์กรไม่แสวงหากำไร หรือแม้กระทั่งบริษัทแสวงหากำไรที่มีจุดประสงค์เพื่อสังคม

การอธิบายเศรษฐกิจเพื่อสังคมในรูปแบบนี้แทบจะไม่มีใครรู้จักในประเทศที่พูดภาษาภาษาฝรั่งเศส สเปน หรือโปรตุเกส จนกระทั่งช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา สำหรับตัวผู้เขียนเองก็ค้นพบวิธีอื่นในการให้คำจำกัดความเศรษฐกิจเพื่อสังคมในบทความฉบับหนึ่ง จัดพิมพ์โดย หลักสูตรการจ้างงานในท้องถิ่นและการพัฒนาเศรษฐกิจ [OECD LEED (Local employment and economic development)] ณ การประชุมในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1997 ที่มอนทรีออล โดยศาสตราจารย์ Mike Campbell ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับหลักสูตร LEED จากสหราชอาณาจักร เขาได้ให้คำจำกัดความเศรษฐกิจเพื่อสังคมตามลักษณะดังต่อไปนี้

“เศรษฐกิจเพื่อสังคมและยุทธศาสตร์ท้องถิ่นสำหรับการจ้างงาน:

คำว่า เศรษฐกิจเพื่อสังคม มักใช้แทนได้กับ “ภาคส่วนที่สาม (Third sector)” “ภาคชุมชน (Community sector)” หรือแม้แต่ “ภาคชุมชนและความสมัครใจ (Community and voluntary sector)” ยิ่งกว่านั้น ความหมายอาจแตกต่างกันในประเทศต่างๆ คำว่า “ภาคส่วนที่สาม (Third sector)” (หรือบางครั้งอาจเรียกว่า “ภาคส่วนไม่แสวงหากำไร (Non for profit sector)” เป็นภาคที่พบเห็นได้ทั่วไปมากที่สุด โดยชุมชนสามารถแสดงถึงลักษณะของสถานที่จำกัดและมีความเฉพาะเจาะจง เช่น หมู่บ้าน ส่วนภาคความสมัครใจอาจถูกจัดให้เป็นองค์กรที่เป็นตัวแทนของกลุ่มเฉพาะ ซึ่งสามารถเรียกอีกอย่างว่า ชุมชนที่มีลักษณะร่วม (Community of interest) เช่น คนผิวดำ หรือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เศรษฐกิจเพื่อสังคมอาจถูกกำหนดเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยสหกรณ์ สหภาพ สมาคม หรือธุรกิจชุมชน แม้ตัวอย่างเหล่านี้อาจจะถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของภาคชุมชนด้วย”

ในโลกของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ นิยามของภาคส่วนที่สามได้ถูกใช้กันอย่างแพร่หลาย ยกตัวอย่างเช่น ในงานเขียนของ Jo Barraket และ Michael Crozier (2011) จากประเทศออสเตรเลียให้คำจำกัดความอย่างกว้าง ๆ และมีการยอมรับอย่างแพร่หลาย โดยเปรียบเทียบเศรษฐกิจเพื่อสังคมว่าเป็นเหมือน

ผลกระทบทางเศรษฐกิจของภาคส่วนที่สาม รวมถึงองค์กรไม่แสวงผลกำไร สหกรณ์ และองค์กรที่มีส่วนรวม ซึ่งพบได้ในประเทศประชาธิปไตยในฝั่งโลกตะวันตกหลายแห่ง

ข้อสงสัยของเศรษฐกิจเพื่อสังคมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสถานะทางกฎหมาย อาทิ ศาสตราจารย์ Jack Quarter จากมลรัฐออนแทรีโอ ประเทศแคนาดา ที่รวมทุกองค์กรที่ใช้สถานะไม่แสวงหาผลกำไร เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย เมืองท่า ฯลฯ ซึ่งมักจะอยู่ภายใต้กฎหมายเหล่านั้น หรือแม้แต่มหาสมาคมธุรกิจ (Business association) ที่เป็นสมาคมที่ไม่แสวงหาผลกำไรของธุรกิจขนาดใหญ่ (Non-profit association of big businesses) ที่ชอบโดยกฎหมายก็อยู่ในหมวดหมู่ของเศรษฐกิจเพื่อสังคม อย่างไรก็ตามก็ตีคนส่วนมากก็ไม่ได้ยึดถือคำจำกัดความแบบนี้

หนทางไปสู่ความเข้าใจร่วมกันของเศรษฐกิจเพื่อสังคม

การแบ่งปันความรู้และการอภิปรายถึงความหมายในบริบทประเทศต่าง ๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันด้วยมุมมองระดับนานาชาติ คำอธิบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจเพื่อสังคมล่าสุดที่ใช้ในควิเบกในปีค.ศ. 1996 ได้ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษพร้อมทั้งเผยแพร่และปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษอีกด้วย แม้จะต่างกันเล็กน้อยก็แต่ก็ยังคงใกล้เคียงความหมายดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็เศรษฐกิจเพื่อสังคม ในฐานะขององค์กรการมีส่วนร่วม (Collective enterprise) หรือ ภาคส่วนที่สาม (Third sector) ทั้งคู่ก็ยังคงเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษ แม้ว่าเศรษฐกิจเพื่อสังคมในยุโรปจะสามารถเข้ากับบริบททางภาษาที่หลากหลาย แต่มักถูกใช้ในภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก (และภาษาอื่น ๆ ที่รากภาษามาจากละติน เช่น สเปน) ทั้งนี้ผู้เขียนขอสรุปการพิจารณาจากทั้งสองนิยามว่า เศรษฐกิจเพื่อสังคมเป็นการขับเคลื่อนด้วยสมาชิกองค์กรภายใต้หลักการหนึ่งคน หนึ่งเสียง และสามารถตกลงหารือเกี่ยวกับเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยไม่สำคัญว่าจะอยู่ในรูปแบบสหกรณ์ องค์กรการมีส่วนร่วม หรือในฐานะองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

2. เศรษฐกิจสมานฉันท์ (Solidarity Economy)

แนวคิดของเศรษฐกิจสมานฉันท์ เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่ เกิดขึ้นครั้งแรกในแถบอเมริกาใต้และกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก อาทิ ฝรั่งเศส เบลเยียม และ มลรัฐควิเบก แคนาดา โดยพบการใช้คำว่าเศรษฐกิจสมานฉันท์ครั้งแรกในหนังสือ *Por une économie solidaire entre el campo y la ciudad* (For a solidarity economy between the rural and the city) ในปีค.ศ. 1937 โดย Felipe Lorda Aliaz จากสหภาพอนาธิปไตย CNT FAI เมืองบาร์เซโลนา ประเทศสเปน แต่โซครายที่ขบวนการฟาสซิสต์ของนายพล Franco ชนระสงครามกลางเมือง (ค.ศ. 1939) และได้ทำลายความพยายามในการสร้างสมานฉันท์ในขณะนั้น จนเวลาผ่านไปถึง ค.ศ. 1982 พบการใช้คำนี้อีกครั้งโดย Jorge Schoster ผู้เป็นสมาชิกขบวนการสหกรณ์และข้าราชการของรัฐบาลโคลอมเบีย ใน *Manual de proyectos para una economía solidaria* (Bogota, Colombia (Handbook for solidarity economy projects)

แนวคิดนี้เริ่มถูกใช้โดยทั่วไปในอเมริกาใต้ทั้งในกลุ่มประเทศที่พูดภาษาสเปนและโปรตุเกสและประเทศฝรั่งเศส ในช่วงปีค.ศ. 1984-1986 ฟากอเมริกาใต้ เริ่มจาก Luis Razeto ผู้แต่งหนังสือ *Economía de solidaridad y mercado democrático* (Solidarity Economy and a Democratized Market) ในประเทศชิลี ปีค.ศ. 1984 ซึ่งอ้างอิงสุนทรพจน์ของพระสันตะปาปา John Paul II ระหว่างการไปเยือนทวีปในซีกโลกใต้ ใจความว่า “เศรษฐกิจสมานฉันท์เป็นความหวังอันยิ่งใหญ่สำหรับอเมริกาใต้” (1982) ซึ่งสอดคล้องกับบทความ *La Economía Solidaria En America Latina Y El Caribe* (2012) (Solidarity Economy in Latin America and the Caribbean) โดย Rosemary Gomes, Tatiana Castilla และ Jonas Bertucci ที่อภิปรายว่าคริสตจักรแห่งละตินอเมริกาเป็นตัวแสดงสำคัญที่ช่วยพัฒนาแนวคิดตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 80 จนถึงปัจจุบัน ขณะที่ทางฝั่งฝรั่งเศสยังไม่สามารถระบุที่มาได้อย่างชัดเจนเท่าในอเมริกาใต้ แต่นักเคลื่อนไหวหลายคนในฝรั่งเศสยืนยันว่าแนวคิดนี้ได้แพร่กระจายอย่างรวดเร็วในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 และพบว่า Jean-Louis Laville เป็นหนึ่งในผู้ที่ริเริ่มการแนะนำแนวคิดนี้ในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

เศรษฐกิจสมานฉันท์เริ่มถูกใช้ในกลุ่มผู้ประกอบการในประเทศฝรั่งเศสและอเมริกาใต้ในช่วงทศวรรษที่ 90 โดยที่ฝรั่งเศสมีสมาคมไม่แสวงหากำไรที่ใช้ชื่อว่า REAS: Réseau de l'économie alternative et solidaire (Alternative and Solidarity Economy Network) ซึ่งเป็นกรรวมตัวกันระหว่าง ALDEA (Liaison agency for the development of an alternative economy) และ Job Solidarity (Solidarité emploi) สองกลุ่มนี้ประสานงานกันในปีค.ศ. 1992 เป็นเจ้าภาพดำเนินการ Association of Local Correspondents (ACL) ซึ่งเป็นส่วนกลางขององค์กรระหว่างภูมิภาค ส่วนตัวผู้เขียนได้ไปเยี่ยมสำนักงานใหญ่ REAS ที่กรุงปารีส ในปีค.ศ. 1993 และพบว่าพวกเขาจัดการธุรกิจต่าง ๆ รวมถึงการฝึกอบรมการจ้างงานสำหรับเยาวชนว่างงาน, ร้านค้าที่เป็นธรรม, ศูนย์บ่มเพาะธุรกิจขนาดเล็ก, กิจกรรมเกี่ยวกับสินเชื่อรายย่อย ซึ่งได้สร้างคุณูปการมากมายแม้ท้ายที่สุด REAS จะล้มละลายในปีค.ศ. 1998 (ปัจจุบัน REAS กลับมาดำเนินการอยู่ในประเทศสเปน) ทั้งนี้องค์กรที่ชื่อ MB 2 ก็ได้สานต่อกิจกรรมที่คล้ายกันต่อไปและตีพิมพ์ร่วมกัน โดยมีบทนำจาก Denis Clerc ชื่อว่า *For an Alternative and solidarity economy* (2002)

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน แนวคิดนี้เป็นที่รู้จักในกลุ่มประเทศผู้ใช้ภาษาฝรั่งเศสในมลรัฐควิเบก ประเทศแคนาดา โดยในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1995 มีการเผยแพร่โฆษณาความยาวครึ่งหน้าเกี่ยวกับ ข้อเรียกร้องต่อเศรษฐกิจสมานฉันท์ (Appeal for a Solidarity Economy) ในหนังสือพิมพ์ *Le Monde* โดยมีนักปฏิบัติและกลุ่มปัญญาชนผู้สมานานแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์ร่วมลงนามกว่าร้อยคน

เดือนมีนาคมปี ค.ศ. 1997 เป็นหนึ่งในจุดเปลี่ยนสำคัญจากการประชุมมหาวิทยาลัยจากประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสและสเปน ณ มหาวิทยาลัย Leuven ในประเทศเบลเยียมซึ่งต่างฝ่ายได้เห็นพ้องถึงวาระอันเหมาะสมที่ต้องจัดการประชุมแบบนานาชาติและนำมาสู่การจัดประชุมนานาชาติครั้งแรกที่เมืองลิมา ประเทศเปรู ในเดือนกันยายนปีค.ศ. 1997 ที่มีผู้เข้าร่วมการประชุมถึง 275 คนจาก 30 ประเทศ โดยมีการกำหนดเป้าหมาย

เศรษฐกิจสมานฉันท์ในฐานะขบวนการระดับโลก และที่น่าสนใจคือ มีการเสนอว่ากลุ่มเศรษฐกิจเพื่อสังคมเป็นหนึ่งในองค์ประกอบย่อยของขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์ การประชุมนี้ทำให้เกิดเป็นปฏิญญาลิม่าที่มีใจความดังนี้

ปฏิญญาลิม่า

ลิม่า 4 กรกฎาคม 1997

พวกเรา พลเมืองผู้มาจากกลุ่มรากหญ้า เกษตรกร ชาวพื้นเมือง ผู้หญิง องค์กรเยาวชน องค์กรนายจ้าง ชุมชนการทำงาน สหกรณ์ วิชาชีพขนาดเล็ก สมาคม; สมาคมของคริสตจักร องค์กรนอกภาครัฐ กลุ่มของนักสิ่งแวดล้อม สมาคมนักเทคโนโลยี เครือข่ายเพื่อการพัฒนา กลุ่มด้านเศรษฐกิจเพื่อสังคมและกลุ่มพันธมิตรจาก 32 ประเทศ ที่มารวมกันตั้งแต่วันที่ 1 ถึง 4 กรกฎาคม 1997 ในเมืองลิม่า ประเทศเปรู ขอประกาศว่า:

1. พวกเราได้พิจารณาว่าเราอยู่ภายใต้อำนาจนำของการพัฒนา ที่ทำลายโลกและก่อให้เกิดความยากจน การกีดกัน และละเลยกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อชุมชน ของทั้งฝั่งโลกเหนือและใต้ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นภัยคุกคามต่ออนาคตของมนุษยชาติจนถึงขีดจำกัด

และในความพยายามที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์นี้ พวกเรามีภารกิจสำคัญในการสร้างการพัฒนาบนพื้นฐานความสมานฉันท์ซึ่งตั้งคำถามกับแนวคิดที่พยายามสถาปนาตนเป็น "ภรรรรมชาติ" ซึ่งกดขี่และกำหนดควบคุมความต้องการของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้ระบบตลาดแข่งขัน ผ่านเศรษฐกิจสมานฉันท์ที่ประกอบด้วยความร่วมมือ การแบ่งปันและการดำเนินการร่วมกัน และยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ตั้งแต่นั้นมาการประชุมก็ถูกจัดขึ้นทุก ๆ 4 ปี ต่อมาในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 ได้จัดที่เมืองควิเบก ประเทศแคนาดา และในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2005 ณ เมืองดาการ์ ประเทศเซเนกัล และเมืองลิกเซมเบิร์ก ประเทศลักเซมเบิร์ก ในเดือนเมษายน ค.ศ. 2009 โดยการประชุมครั้งล่าสุดจัดขึ้นที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ วันที่ 14-18 ตุลาคม ค.ศ. 2013

Workgroup of Solidarity Socio-economy (WSSE) แห่ง Alliance for a Responsible, Plural and United World และ RIPESS (Intercontinental Network for the Promotion of Social Solidarity Economy) เป็นหนึ่งในผู้ขับเคลื่อนขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์อย่างแข็งขัน โดย WSSE เป็นกลุ่มบุคคล ขณะที่ RIPESS เป็นเครือข่ายรวมตัวของหลาย ๆ องค์กร และแม้กลุ่ม WSSE ไม่เคยเข้าร่วม RIPESS อย่างเป็นทางการ แต่ WSSE ก็ได้เข้าร่วมหลายกิจกรรมสำคัญ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการในปีแรกของ World Social Forum (WSF)

สำหรับ WSSE แรกเริ่มก็ได้รับการสนับสนุนจาก the Foundation for the Progress of Humankind (FPH) และค่อย ๆ มีบทบาทตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998-1999 ส่วนมากในประเทศฝรั่งเศส และมี

ผู้เข้าร่วมจากปริญญานิเทศศาสตร์ (1997) การประชุมเมืองควิเบก (2001) รวมถึงสมาชิกขบวนการในแถบละตินอเมริกา กลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษจำนวนมาก และสมาชิกจากทวีปเอเชีย WSSE มีกิจกรรมการวิจัย การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการอภิปรายมากมาย ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนต่อความก้าวหน้าของแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์อย่างมากในประเทศฝรั่งเศสและละตินอเมริกา โดยสามารถเติบโตและมีสมาชิกประมาณ 600 คนภายในปี ค.ศ. 2005

ขณะที่ RIPESS เน้นการสนับสนุนแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสมานฉันท์ให้กระจายออกไปทั่วโลก โดยการประชุมครั้งที่สี่ ที่ลิกเซมเบิร์กได้แสดงจุดมุ่งหมายในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้ดียิ่งขึ้นและชี้แจงวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนเนื่องจากขณะนั้นมีสมาชิกหลากหลายจากทุกทวีป ดังนั้น ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2011 คณะผู้บริหารของ RIPESS จึงตัดสินใจทำหน้าที่นี้และได้อธิบายแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์ระหว่างการประชุมผู้บริหารที่เมืองมอนทรีออล ประเทศแคนาดาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2011 ดังนี้

“เศรษฐกิจสมานฉันท์มุ่งเน้นที่จะเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและเศรษฐกิจทั้งหมดให้เป็นกระบวนการที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยืดหลักการของเศรษฐกิจสมานฉันท์ มุ่งเน้นที่จะเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบเสรีนิยมที่เพิ่มผลประโยชน์และกำไรสูงสุดแก่ตัวปัจเจกเป็นอันดับแรก ไปสู่การให้ผู้คนและโลกเป็นแกนหลักของการพัฒนา

ในฐานะระบบเศรษฐกิจทางเลือก เศรษฐกิจสมานฉันท์จึงเป็นการรวมทั้งสามภาคส่วน คือภาคเอกชน/ แสวงหาผลกำไร ภาครัฐ และภาคส่วนที่สาม โดยจะพยายามปรับทิศทางและควบคุมรัฐ นโยบาย การค้า การผลิต การกระจายทรัพยากร การบริโภค การลงทุน เงินและการเงิน และรูปแบบความเป็นเจ้าของเพื่อความอยู่ที่ดีของประชาชนและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่ทำให้ขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงสังคมอื่น ๆ และการปฏิวัติในอดีตคือความเป็นพหุนิยมที่ไม่ได้เป็นแผนการที่เข้มงวดและยึดถือว่ามีเส้นทางที่ถูกต้องเพียงทางเดียว ทว่าเศรษฐกิจสมานฉันท์ยังให้คุณค่าและสร้างแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่แม้จะดูเป็นวิธีที่ค่อนข้างเก่าแต่ย่อมดีกว่าการแสวงหาสิ่งใหม่เพื่อวาดฝันเมืองในอุดมคติ

ดังนั้น เศรษฐกิจสมานฉันท์จึงเป็นระบบที่มีพลังในการเปลี่ยนแปลง และเป็นโลกในยุคหลังทุนนิยมอย่างชัดเจน ทั้งนี้ เศรษฐกิจเพื่อสังคมเป็นส่วนหนึ่งของภาคเศรษฐกิจที่อาจเป็น หรือไม่เป็น ส่วนประกอบของการเปลี่ยนผ่านสู่โลกหลังทุนนิยม โดยขึ้นอยู่กับความเห็นและการตีความของคู่สนทนาของท่านในขณะนั้น”

3. เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy) หรือ เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy): SSE สองนิยามที่แตกต่างกันตามบริบทที่ใช้

กรอบแนวคิดใหม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นเมื่อปี 1998 และ 1999 ที่ประเทศฝรั่งเศสและในมลรัฐควิเบกของแคนาดา ซึ่งเป็นสองพื้นที่ซึ่งมีผู้ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาแม่มากที่สุด โดยมีการตีพิมพ์เอกสาร ถ้อยแถลง เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Appel pour une économie sociale et solidaire) ในควิเบก เดือน

พฤษภาคม ปี ค.ศ.1998 ลงในหน้าหนังสือพิมพ์รายใหญ่ เพื่อส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Economy) และเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมเข้ากับแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์ (Solidarity Economy) ดังที่เคยปรากฏในฝรั่งเศสและแถบละตินอเมริกา (ผู้เขียนเป็นหนึ่งใน 70 คนที่ลงนามในถ้อยแถลงฉบับดังกล่าวด้วย) ซึ่งถ้อยแถลงนี้ให้แง่มุมไว้อย่างหลากหลาย ทั้งการส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคม (องค์กรแบบมีส่วนร่วม) และขณะเดียวกันก็เสนอให้กลุ่มเศรษฐกิจเพื่อสังคมหันมาใช้แนวทางของเศรษฐกิจสมานฉันท์ที่มีความเป็นสากลมากกว่าด้วย และที่สำคัญคือได้เน้นย้ำว่า เศรษฐกิจเพื่อสังคม ไม่ใช่รูปแบบเศรษฐกิจทางเลือก เพราะไม่ใช่ทุกขบวนการของเศรษฐกิจเพื่อสังคมจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับเศรษฐกิจสมานฉันท์ แต่เศรษฐกิจเพื่อสังคมสามารถเป็นไปตามแนวทางเศรษฐกิจสมานฉันท์ หรือจะอ่อนอ่อนตามแนวปฏิบัติของพวกเขาเสรีนิยมใหม่ก็ยอมได้ ด้วยเหตุนี้ถ้อยแถลงจึงแสดงจุดยืนต่อไปว่าต้องการสร้างเศรษฐกิจสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นผ่านการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมมาร่วมวิพากษ์

เมื่อมาถึงจุดนี้ ผู้เขียนขอย้ำอีกครั้งว่าทั้งแนวคิด **เศรษฐกิจเพื่อสังคม** และ **เศรษฐกิจสมานฉันท์** ต่างเป็นความคิดที่มีอยู่ในฝรั่งเศสอยู่แล้ว และยังมีองค์กรอย่างเป็นทางการที่อยู่ภายใต้แนวคิดทั้งสองแยกย่อยลงไปด้วย ฝรั่งเศสมีสหกรณ์และองค์กรที่มีส่วนร่วมซึ่งแสดงตนว่าสมานฉันท์ แนวคิด เศรษฐกิจเพื่อสังคมอย่างเปิดเผย แต่ในทางกลับกันก็ยังมีกระแสเคลื่อนไหว Mouvement d'économie solidaire (MES) ไว้เป็นทางเลือกที่ต่างออกไปจากแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมที่บางส่วนมองว่ายังมีวิถีปฏิบัติที่ไม่นำไปสู่ความสมานฉันท์เท่าที่ควรอีกด้วย เหล่านี้นำมาสู่ความริเริ่มส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจแบบทางเลือกโดยรัฐบาลฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1998 และ 1999 ในการนำทั้งสองภาคส่วนมารวมกันในการประชุมระดับภูมิภาคที่เรียกว่า «Regional Consultations» (1999) เพื่อเสริมความแข็งแกร่งให้กับขบวนการที่มักถูกมองว่าอ่อนแอและมักแตกคอกันเอง อาจกล่าวได้ว่านี่เป็นเสมือนงานวิวาทะระหว่างแนวคิดทั้งสองและเป็นจุดเริ่มต้นของแนวทางแบบ SSE ซึ่งขบวนการทั้งสองก็ยังคงดำรงอยู่ร่วมกันในฝรั่งเศสจนถึงปัจจุบันและแต่ละแนวคิดต่างก็มีองค์กรแยกไปเป็นของตนเอง แต่ก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกันในงานต่าง ๆ อาทิ การที่องค์กรจากทั้งสองแนวคิดได้ร่วมกันจัดงาน Estates General of SSE ในกรุงปารีส ที่มีผู้เข้าร่วมกว่า 5,000 คน ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2011 และรัฐบาลฝรั่งเศสเองก็ได้ให้การรับรอง SSE เป็นอย่างดี ดังที่มีกฎหมายว่าด้วย SSE ที่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2014

ขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์ที่ถือกำเนิดจากปฏิญญาลิมาในปี ค.ศ. 1997 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วง ค.ศ. 2000 ถึง 2002 กว่าเมื่อเวลาผ่านไป ผู้นำในขบวนการนี้หลายคนที่มาจากควิเบก อาทิ กลุ่มเศรษฐกิจสมานฉันท์แห่งควิเบก (Solidarity Economy Group of Quebec: GESQ) ตัดสินใจนำแนวคิดใหม่อย่าง SSE มาใช้ในขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์มากเสียจนในการประชุมนานาชาติครั้งที่ 2 ที่เมืองควิเบก เมื่อเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 2001 ที่ประชุมได้เลือกใช้คำว่า **เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (social AND solidarity economy; SSE)** แทน ซึ่งบางครั้งมีความหมายเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมานฉันท์ แต่บางโอกาสก็มีความหมายตามแบบที่ใช้ในควิเบกและฝรั่งเศสด้วยเพื่อเป็นการย้ำเตือนว่าเศรษฐกิจเพื่อสังคมและเศรษฐกิจสมานฉันท์มีความแตกต่างกันอยู่ในบางส่วนนั่นเอง

เมื่อมีการจัดตั้ง RIPESS (Intercontinental Network for the Promotion of Social Solidarity Economy) อย่างเป็นทางการในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 2002 โดยกลุ่มเศรษฐกิจสมานฉันท์แห่งควิเบก กลุ่มนี้จึงเป็นผู้นำความคิด SSE เข้ามาสู่ขบวนการไปโดยปริยาย และให้เหตุผลของการผนวกรวมของสองแนวคิดนี้ว่าเพราะต้องการสื่อความหมายที่ครอบคลุมทั้งสองภาคส่วน คือ เศรษฐกิจเพื่อสังคม (องค์กรที่มีสมาชิกเป็นเจ้าของร่วมกัน) และ เศรษฐกิจสมานฉันท์ (กลุ่มที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางเลือกหลังทุนนิยม - ไม่จำเป็นต้องเจ้าของร่วมกัน) ทั้งนี้ ในที่ประชุมตอนนั้นมีข้อเสนอคือการใช้ชื่อ **เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (social AND solidarity economy; SSE)** ตามการประชุมในปี ค.ศ. 2001 กว่าตัวแทนการประชุมจากละตินอเมริกาในที่ประชุมเสนอวาระให้ขีดคำว่า "and" ออก ทำให้เกิดการอภิปรายโต้เถียงกันเล็กน้อยและจบที่การละคำว่า and ออกไปจากชื่อทางการ กลายเป็น **เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy)** แต่การประนีประนอมที่เกิดขึ้นทำให้ความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้งสองนั้นยังคงไม่ชัดเจนต่อไปและไม่เคยถูกนำมาอธิบายต่อ แม้แต่ในรายงานการประชุมปี 2002 ซึ่งท้ายที่สุดคงไม่น่าแปลกใจนักถ้าผู้เขียนใช้เวลาถึง 11 ปีในการค้นหาว่าแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

กล่าวโดยสรุป SSE สามารถหมายถึง แนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเศรษฐกิจสมานฉันท์ หรืออาจหมายถึงการผนวกรวมเศรษฐกิจเพื่อสังคมและเศรษฐกิจสมานฉันท์ให้อยู่ในขบวนการเดียวกันก็ได้ ทว่าจะอยู่ในความหมายย่อนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้สนทนาคือใครระหว่างกลุ่มจากฝรั่งเศสหรือละตินอเมริกา เนื่องจากในแถบละตินอเมริกาที่มีการใช้คำว่า เศรษฐกิจสมานฉันท์ อย่างกว้างขวางก็ยังคงใช้คำเดิมต่อไปจนถึงปัจจุบัน ดังในประเทศบราซิลที่คำว่า เศรษฐกิจสมานฉันท์ จะใช้ทั้งกับ SENAES (สำนักเลขาราชการเศรษฐกิจสมานฉันท์) และสภาเศรษฐกิจสมานฉันท์แห่งบราซิล (Brazilian Solidarity Economy Forum: FBES) ซึ่งเป็นเครือข่ายระดับชาติ ขณะที่คำว่า SSE จะถูกนำมาใช้เฉพาะในนามของ RIPESS LAC. เท่านั้น ขณะที่ในส่วนอื่นของโลกจะไม่นำคำว่า เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy) และ เศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy) มาตั้งชื่อองค์กรเลย โดยที่มักใช้คำว่า เศรษฐกิจสมานฉันท์ เสียมากกว่า เช่นในอเมริกาใต้และในทำนองเดียวกันที่เอเชียที่มี สภาเศรษฐกิจสมานฉันท์แห่งเอเชีย (Asian Solidarity Economy Council: ASEC) ทางฝั่งสหรัฐอเมริกาเองก็มีเครือข่ายเศรษฐกิจสมานฉันท์ประจำสหรัฐอเมริกา (US Solidarity Economy Network: US-SEN) และในทุกวันนี้ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด เศรษฐกิจสมานฉันท์ และ เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ส่วนใหญ่จะอยู่ใน RIPESS ทั้งสิ้น

4. วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมปรากฏในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก เช่น สหราชอาณาจักร และ สหรัฐอเมริกา ราวช่วงต้นของยุค 90 ซึ่งแม้ว่าจะแนวคิดนี้มีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคม ในคำจำกัดความแบบสหกรณ์ร็อคเดลที่เน้นการมีส่วนร่วม ทว่ากลับมีความแตกต่างกันตรงที่วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมุ่งเน้นไปที่การบรรลุ เป้าหมายทางสังคม มากกว่าการบริหารกิจการร่วมกันตามแบบประชาธิปไตย ดังที่ขบวนการวิสาหกิจเพื่อสังคมกระแสหลักไม่มีการตั้งข้อจำกัดเรื่อง

รูปแบบการเป็นเจ้าขององค์กรแบบแนวคิดเศรษฐกิจเพื่อสังคมแต่อย่างใด โดยวิสาหกิจในสหราชอาณาจักร ได้ให้นิยามวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ว่า:

“วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นธุรกิจค้าขายที่มีเป้าหมายทางสังคมและ/หรือสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน มีรายได้ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมาจากการขายสินค้าหรือบริการ มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนในการนำกำไรไปลงทุนใหม่เพื่อบรรลุ 'เป้าหมายทางสังคม' โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมมีอยู่ในหลายรูปแบบและขนาด ตั้งแต่ธุรกิจขนาดใหญ่ภายในประเทศ ระดับนานาชาติ ไปจนถึงวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็ก แต่ทุกที่ล้วนเป็นธุรกิจที่มุ่งสร้างรายได้จากการขายสินค้าและบริการมากกว่าการให้ทุนสนับสนุนและการบริจาคและถูกจัดตั้งขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อสร้างความแตกต่าง และนำผลกำไรที่ได้จากการกิจการทางสังคมมาลงทุนซ้ำเพื่อเป้าหมายทางสังคม”

ทั้งนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมอาจมีจุดกำเนิดที่แตกต่างกันได้ วิสาหกิจเพื่อสังคมบางกรณีเกิดจากการที่องค์กรการกุศลได้พัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้สำหรับการทำกิจกรรมกุศล บางก็เกิดจากการที่คนทั่วไปตั้งธุรกิจเพื่อให้บริการทางสังคมในส่วนที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ ขณะที่กรณีอื่น ๆ อาจมาจากโครงการจากรัฐบาลที่ทำให้ประชาชนสามารถตั้งธุรกิจประเภทต่าง ๆ เพื่อสร้างงานให้กับตนเอง เป็นต้น ประกอบกับรูปแบบองค์กรที่มีความแตกต่างกันทางกฎหมายในแต่ละประเทศที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับแนวทางในอดีตอย่างพวกสหกรณ์จึงทำให้เราอธิบายคำว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม ได้ยากยิ่งขึ้น

ขณะที่ EMES (European research network on social economy and social entrepreneurship) นั้นให้เกณฑ์การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีแง่มุมต่างจากนิยามของสหราชอาณาจักร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วัตถุประสงค์หรือกิจกรรมที่ทำไม่จำเป็นต้องเป็นมิติทางสังคมโดยตรงเท่านั้น โดยแบ่งเกณฑ์ชีวิตตามด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

4 ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ คือ

- มีกิจกรรมการผลิตสินค้าและ/หรือการขายบริการอย่างต่อเนื่อง
- มีการกำหนดระดับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจไว้อย่างมีนัยสำคัญ
- มีอิสระในการปกครองตนเองสูง
- มีการกำหนดจำนวนงานขั้นต่ำที่คนทำงานทำแล้วจะได้รับค่าจ้าง

และอีก 5 ตัวชี้วัดในมิติทางสังคมของวิสาหกิจ คือ

- มีเป้าหมายเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างชัดเจน
- เป็นความคิดริเริ่มโดยพลเมืองหรือองค์กรภาคประชาสังคม
- มีอำนาจในการตัดสินใจที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้นที่ถือครอง
- มีลักษณะของการมีส่วนร่วมจากหลากหลายฝ่าย
- มีการจำกัดการแบ่งผลกำไร

The Social Enterprise Alliance (SEA) ซึ่งเป็นองค์กรสัญชาติอเมริกันที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1997 ได้ให้นิยามที่มีความคล้ายคลึงกับทางฝั่งสหราชอาณาจักร ว่า

“วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คือ ธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยใช้วิธีการแบบธุรกิจและอำนาจที่มีในตลาดเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม สิ่งแวดล้อม และความยุติธรรมของมนุษย์ มีลักษณะสามประการที่ทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมมีความแตกต่างจากธุรกิจประเภทอื่น, องค์กรไม่แสวงหากำไร, และหน่วยงานรัฐ คือ 1. แก้ไขปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนได้โดยตรงผ่านการขายสินค้าและบริการหรือผ่านการจ้างงานกลุ่มผู้ด้อยโอกาส 2. มีกิจกรรมเชิงพาณิชย์เป็นตัวสร้างรายได้หลักที่แข็งแกร่ง โดยจะเป็นไปแบบไม่หวังผลกำไร หรือแสวงผลกำไรก็ได้ และ 3. มีจุดประสงค์หลักที่เปรียบเสมือนเป็น DNA ขององค์กรที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นลำดับแรก”

ในช่วงต้นของการเคลื่อนไหว วิสาหกิจเพื่อสังคม มักจะถูกหมายรวมว่าเป็นองค์กรไม่แสวงผลกำไรที่ใช้โมเดลทางธุรกิจที่หารายได้มาบรรลุเป้าหมายทางสังคม แต่ปัจจุบัน วิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถครอบคลุมไปถึงการทำธุรกิจแสวงผลกำไรที่มีจุดประสงค์ในการขับเคลื่อนสังคมอีกด้วย โดยธุรกิจที่ว่าต้องมีพื้นฐานและรูปแบบขององค์กรที่เชื่อว่าจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางสังคม

โดยรวมแล้ววิสาหกิจเพื่อสังคมได้ชี้ให้เห็นว่า จำนวนสิ่งที่สังคมต้องการนั้นมีมากมายมากเท่าที่มนุษย์จะสามารถจินตนาการได้ โดยจากการลงภาคสนามในปี 2009 จะพบว่า เป้าหมายห้าอันดับแรกของวิสาหกิจเพื่อสังคม ได้แก่ การพัฒนากำลังคน ที่อยู่อาศัย การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจ การศึกษา และสุขภาพ ทำให้พวกเขาไม่มีโมเดลทางธุรกิจมีหลากหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองต่อประเด็นต่าง ๆ อาทิ การทำธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจโรงงาน ผู้ให้บริการด้านสังคมและมนุษย์ บริการให้คำปรึกษาและวิจัย องค์กรพัฒนาการเงินชุมชน กิจการบริการอาหารและจัดเลี้ยง องค์กรศิลปะ และแม้แต่บริษัทเทคโนโลยีก็ด้วย (มีโอกาสสูงมากที่คุณจะทำธุรกิจร่วมกับวิสาหกิจเพื่อสังคมเหล่านี้โดยไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ!)”

ข้อคิดเห็นจากผู้เขียน

องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมส่วนมากตระหนักได้ว่าโลกของเรามีปัญหา แต่กลับวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจหลักที่ขับเคลื่อนด้วยตลาดอย่างน้อยนิด เช่น Social Enterprise Alliance (SEA) ที่นำเสนอวิสัยทัศน์ว่า

“เป้าหมายของเราคือการเปลี่ยนแปลงโลกเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นที่รู้กันว่าประเด็นนำวิกฤตทางสังคม สิ่งแวดล้อม และมนุษย์ที่ดูเกินเยียวยานั้นเติบโตเร็วกว่าความสามารถของภาคส่วนดั้งเดิมที่มีหน้าที่จัดการปัญหาเหล่านี้ เราจินตนาการวาดฝันถึงโลกที่เอาชนะสิ่งนำร่ำคาญเหล่านี้ได้ และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมอาจเป็นเครื่องมือเดียวที่มีความหวังมากที่สุดในการทำเช่นนั้น”

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในขบวนการเศรษฐกิจสมานฉันท์ (solidarity economy movement) จึงมักจะปฏิเสธความคิดที่ว่า วิชาชีพเพื่อสังคมเป็น "ตัวช่วยที่ดีที่สุดเพียงหนึ่งเดียว" โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการจำกัดความแบบ SEA

5. ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)

ในช่วงเวลาเดียวกันกับตอนที่แนวคิดวิชาชีพเพื่อสังคม (Social Enterprise) ถือกำเนิดในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร แนวคิดเกี่ยวกับ ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) ก็ถูกชูโรงขึ้นมาในฐานะวิธียุทธศาสตร์ใหม่ที่จะมาเปลี่ยนแปลงโลก โดยมีต้นสายทางความคิดกลับไปในการก่อตั้งองค์กร Ashoka ขึ้นในสหราชอาณาจักร เมื่อปี 1981 ซึ่งมีวิสัยทัศน์ว่า "Ashoka วาดฝันถึงโลกที่ทุกคนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลง โลกที่ตอบสนองต่อประเด็นท้าทายทางสังคมต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ที่ซึ่งปัจเจกชนจะมีเสรีภาพ ความมั่นใจ และได้รับการสนับสนุนจากสังคม เพื่อยืนหยัดในการแก้ไขปัญหาค้นหาและผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลง" และมีภารกิจขององค์กรไว้ว่า "Ashoka มุ่งมั่นที่จะสร้างภาคส่วนพลเมืองที่มีใจรักการประกอบการ การแข่งขัน ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการทางสังคมได้เติบโตและทำให้พลเมืองของโลกคิดริเริ่มและทำหน้าที่เป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง"

จากแนวคิดข้างต้น ใจความสำคัญอยู่ที่การส่งเสริมบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ "การเปลี่ยนแปลงโลก" ที่น่าสนใจคือ แนวคิด ผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneur) ไม่จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับ องค์กร (Enterprise) ทางธุรกิจแต่อย่างใด ดังที่ Ashoka กล่าวไว้ในวิสัยทัศน์ของตนว่าจะประเด็นท้าทายทางสังคมใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องต้องเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเท่านั้น

ความคิดริเริ่มที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เรียกว่าการอภิปราย the Social Edge ถูกสร้างขึ้นโดย Skoll Foundation ซึ่งเป็นมูลนิธิทางฟิงเยอร์มัน ก็มีลักษณะแนวคิดเช่นเดียวกับ Ashoka คือ การส่งเสริมผู้ประกอบการทางสังคมแบบรายบุคคล กว่าแนวคิดของผู้ประกอบการแบบส่วนรวมดูเหมือนว่าจะไม่เข้าร่วมกับแนวทางนี้ ซึ่งทาง Social Edge ตระหนักดีว่าจนถึงตอนนี้ว่าคนส่วนใหญ่ในสาขานี้มาจากสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา

6. ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business)

แนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางจากการที่ Muhammad Yunus ได้เสนอกรอบความคิดนี้ไว้ในหนังสือ Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism. (2008) ซึ่งเว็บไซต์วิกิพีเดียได้ให้การอธิบายไว้ที่น่าสนใจว่า

"ธุรกิจเพื่อสังคมตามคำจำกัดความของ Yunus หมายถึงบริษัทที่ไม่ขาดทุนและไม่มีการปันผลกำไรเกินทุน ถูกออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมภายใต้ตลาดที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากองค์กรไม่แสวงหากำไรตรงที่ยังมีความพยายามในการสร้างกำไรอยู่บ้าง หากแต่กำไรที่ได้มา

นั้นจะเป็นไปเพื่อขยายกิจการ ปรับปรุง พัฒนาสินค้าและบริการ หรือ อื่น ๆ ที่เกื้อหนุนต่อการทำภารกิจทางสังคม ซึ่งมีหลักการอยู่ 7 ข้อด้วยกัน คือ 1. มีจุดประสงค์ในการทำธุรกิจเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม มิใช่การเพิ่มผลกำไรสูงสุด 2. สร้างความยั่งยืนทางการเงินและเศรษฐกิจ 3. ผู้ลงทุนจะได้รับผลตอบแทนเท่ากับจำนวนเงินที่ลงทุนเท่านั้น ไม่มีการปันผลเกินกว่าเงินที่ลงทุนไว้ 4. ผลกำไรที่ได้มาจะเป็นไปเพื่อการขยายขยายและพัฒนารธุรกิจต่อไป 5. ตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อม 6. แรงงานจะต้องได้รับค่าจ้างตามราคาตลาดพร้อมกับสภาพการทำงานที่ดีขึ้น และ 7. ทำธุรกิจด้วยใจยินดี โดยธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business) ถูกหมายรวมว่าเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) รูปแบบหนึ่ง”

ข้อคิดเห็นจากผู้เขียน

ภายในหนังสือเล่มนี้ Yunus ปฏิเสธความคิดที่ว่า องค์กรที่มีพื้นฐานอยู่บน "หลักการหนึ่งคน หนึ่งเสียง" เหมือน องค์กรแบบมีส่วนร่วม เช่น สหกรณ์ หรือ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จะสามารถเป็นธุรกิจเพื่อสังคมได้ไว้อย่างชัดเจน ดังที่เขาให้เหตุผลไว้ในบทที่ 2 ว่า สหกรณ์ส่วนใหญ่มักมีลักษณะคล้ายคลึงกับบริษัทเอกชน และจะหลงลืมการบรรลุเป้าหมายเพื่อสังคมไปในที่สุด ขณะที่การไม่แสวงหาผลกำไรนั้นย่อมส่งผลให้ต้องพึ่งพาเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ทั้งหลักการ 7 ข้อ และ ธนาคาร Grameen Danone ในบังกลาเทศซึ่งเป็นตัวอย่างหลักในหนังสือกลับขาดแง่มุมเกี่ยวกับหลักการกำกับดูแลกิจการร่วมกันตามแบบประชาธิปไตย อีกทั้งยังไม่มีการกล่าวถึงการให้อำนาจแก่ผู้คนและชุมชนในการดำเนินธุรกิจเองเพื่อให้พวกเขาสามารถตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองแต่อย่างใด ซึ่งแท้จริงก็คงสมกับที่หนังสือได้นำเสนอไว้ว่าเป็นเพียงการทำให้ระบบทุนนิยมมีมนุษยธรรมมากขึ้นนั่นเอง

7. วิสาหกิจไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Enterprise)

เมื่อปี ค.ศ. 1990 กลุ่มหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไรเริ่มมีการประกอบธุรกิจเพื่อสร้างรายได้ และแนวคิดนี้ได้แพร่กระจายไปในพื้นที่ส่วนใหญ่ของทวีปอเมริกาเหนือ โดยองค์กรแห่งประเทศแคนาดา (The Canadian Organisation) ได้ให้ความหมายของคำว่าวิสาหกิจไม่แสวงหาผลกำไร ไว้ค่อนข้างแตกต่างว่า “เป็นธุรกิจที่จัดการโดยองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร มีจุดประสงค์สองข้อ ได้แก่ การขายสินค้าและบริการเพื่อสร้างรายได้ และดำเนินการสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม” หากยึดตามความหมายแบบนี้แปลว่ามีเพียงองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรเท่านั้นที่สามารถเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับบริบทในแคนาดาที่สหกรณ์มีความสำคัญและไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมมาอธิบายความเป็นตัวเอง ขณะที่แนวคิดวิสาหกิจไม่แสวงหาผลกำไรในสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นจากการประชุมร่วมกันระหว่างองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและองค์กรเพื่อการกุศลอื่น ๆ เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการสร้างรายได้จากกิจกรรมทางธุรกิจ เพื่อยกระดับความสามารถ ผลที่จะได้รับจากภาระงาน รวมถึงผลประโยชน์ทางการเงินขององค์กร โดยทางสหรัฐก็ได้มีการรวมวิสาหกิจเพื่อสังคม

รูปแบบอื่นเข้ามาร่วมงานในองค์กรดังกล่าวด้วย (ในที่นี้คือองค์กรการกุศล) ขณะที่ทางแคนาดายังคงยึดมั่นให้เพียงองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรเท่านั้น

ทั้งนี้ ในหลาย ๆ กรณี ธุรกิจที่แสวงผลกำไรได้ถูกสร้างขึ้นโดยองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรในฐานะผู้ถือหุ้นรายใหญ่ ด้วยลักษณะธุรกิจแบบนี้ (ที่ต้องการหากำไร) จึงมักเน้นไปที่การหารายได้มากกว่าการบรรลุเป้าหมายเพื่อสังคม อย่างไรก็ตามมันก็ยังคงถูกพิจารณาว่าเป็นองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรเพราะเมื่อได้รับกำไรจากการทำธุรกิจจะถูกนำไปใช้ลงทุนหรือกลับสู่องค์กรที่ไม่ได้แสวงกำไรซึ่งก็จะถูกนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางสังคม ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม

8. ภาคส่วนที่สาม (Third Sector)

แนวคิดเกี่ยวกับภาคส่วนที่สามปรากฏขึ้นในปี ค.ศ. 1970 ที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้อธิบายว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างที่อยู่นอกเหนือจากหน่วยงานภาคเอกชน (พวกนายทุน) หรือภาครัฐ (การคมนาคม การไฟฟ้า ปรเทศน์ย โรงพยาบาล การศึกษา ฯลฯ) ขณะที่ในเว็บไซต์วิกิพีเดียได้อธิบายว่า “ภาคส่วนที่สาม คือ กิจกรรมทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ หน่วยงานอาสาสมัคร หน่วยงานชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่ไม่แสวงผลกำไรที่ดำเนินการเพื่อองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรและองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (non-profit and non-governmental) นอกจากนี้ยังสามารถเรียกได้อีกอย่างว่า ‘หน่วยงานภาคพลเมือง’ (civic sector) เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการร่วมกลุ่มของประชาชน”

กว่าในชีวิตจริงแนวคิดเกี่ยวกับภาคส่วนที่สามถูกนำมาใช้น้อยมากเนื่องจากการรวมหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาอยู่ด้วยกันมากเกินไป (นอกจากหน่วยงานดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีอีกหลายหน่วยงานที่ไม่มีในบางประเทศ อีกทั้งยังสามารถหมายรวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) อีกด้วย

9. ภาคส่วนที่สี่ (Fourth Sector)

แนวคิดนี้ได้ถูกใช้ส่วนมากในสหราชอาณาจักรกับสหรัฐอเมริกา โดยให้นิยามว่า “เป็นส่วนที่ประสานกันระหว่างกระบวนการทางสังคมกับวิธีการทางธุรกิจ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวกลายเป็นสภาพมาจากพวกองค์กรที่โดยปกติมักแยกขาดจากกัน (ภาครัฐ เอกชน และภาคส่วนที่สาม) แต่หลังจากนั้นก็เริ่มมีภาระงานที่คล้ายกันมากขึ้นจนแยกจากกันไม่ออกจึงกลายเป็นหน่วยงานใหม่ คือ ภาคส่วนที่สี่ นั่นเอง”

การเกิดขึ้นขององค์กรลูกผสม (Hybrid Organizations)

เมื่อไม่กี่สัปดาห์ก่อนหน้านี้มีองค์กรแบบผสมผสานเกิดขึ้นมากมายซึ่งบ่งบอกได้ถึงความท้าทายทางสังคมที่มากขึ้น (และต้องถูกจัดการด้วยองค์กรรูปแบบใหม่นี้) โดยมีการรวมเอากลยุทธ์ต่างๆของแต่ละหน่วยเอาไว้ทำให้มีส่วนที่คล้ายคลึง หรือมีนิยามซ้อนทับกัน ดังนั้นการจัดประเภทให้มันเป็นเพียงหน่วยงาน

เดี่ยวภายในหน่วยงานดั้งเดิมสามหน่วยจึงทำได้ยาก แต่ก็ยังมีความเหมือนกันในแง่ที่พยายามช่วยเหลือสังคมและสิ่งแวดล้อมผ่านวิธีการแบบธุรกิจ ตัวอย่างหน่วยองค์กรลูกผสมที่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างมา มีดังนี้

- องค์กรที่มีความยืดหยุ่นสูง (Chaordic Organizations)
- กลุ่มเทศบาล (Civic and Municipal Enterprises)
- สถาบันการเงินเพื่อการพัฒนาชุมชน (Community Development Financial Institutions)
- การร่วมมือข้ามภาคส่วน (Cross-Sectoral Partnerships)
- วิชาชีพจิตศรัทธา (Faith-Based Enterprises)
- วิชาชีพไม่แสวงผลกำไร (Non-Profit Enterprises)
- วิชาชีพยั่งยืน (Sustainable Enterprises)
- องค์กรความมั่งคั่งแห่งชุมชน (Community Wealth Organizations)
- วิชาชีพเพื่อสังคม (Social Enterprises)
- วิชาชีพเพื่อเศรษฐกิจทางสังคม (Social Economy Enterprises)
- องค์กรเพื่อมูลค่าผสมรวม (Blended-Value Organizations)

ดังนั้นจึงต้องสร้างภาคส่วนที่สืบขึ้นมาเพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตด้านองค์กร (ดังตัวอย่าง) กิจกรรม รวมถึงการสร้างผลประโยชน์ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

10. เศรษฐกิจภาคประชาชน (Popular Economy)

ในแอฟริกาและอเมริกาใต้แนวคิดเศรษฐกิจภาคประชาชนถูกใช้อธิบายสิ่งที่ประเทศอื่น ๆ เรียกว่า “ภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการ” (informal sector) ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากบางประเทศ เช่น กลุ่มประเทศซบ-ซาราร่า ที่มีลักษณะเศรษฐกิจแบบประชานิยมเกือบร้อยละ 75-80 โดยแนวคิดดังกล่าวได้หมายรวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการทุกรูปแบบจากคนหาบแพงลอยไปจนถึงร้านค้าขนาดเล็ก เศรษฐกิจภาคประชาชนเป็นวิธีการดำเนินการรูปแบบหนึ่งที่สามารถเป็นแนวทางแบบเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศเหล่านั้นไม่สามารถเจริญเติบโตได้ด้วยวิธีของรัฐบาลหรือเอกชน อย่างไรก็ตามก็มีความเห็นบางส่วนที่คิดว่าเศรษฐกิจประชาสังคมไม่ใช่ส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์เนื่องจากรูปแบบวิธีการที่ใช้อาจเกี่ยวข้องกับมาเฟีย หรือการฉ้อโกง และยาเสพติดซึ่งสามารถส่งผลเสียต่อสังคมได้

มหาวิทยาลัยคาร์ออลิกในเมืองเลอเว็ง ประเทศเบลเยียม ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวใน Popular Economy, Social and Solidarity Economy in the South และให้นิยามว่า “เศรษฐกิจภาคประชาชนคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจและแนวปฏิบัติทางสังคมที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยกลุ่มประชาชน โดยแนวคิดนี้ถูกพัฒนามาจากลักษณะรวมถึงกลยุทธ์ของกลุ่มแรงงานภายในสังคมหนึ่ง ๆ ยึดถือทั้งหมดเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานทั้งในเชิงวัตถุและนามธรรม”

11. การพัฒนาท้องถิ่น (Local Development)

การพัฒนาท้องถิ่น หรือบางครั้งก็ถูกเรียกว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น” (local economic development) เป็นแนวคิดที่ถูกใช้มานานกว่า 50 ปี ซึ่งเริ่มใช้โดย UNDP (United Nations Development Programme) ซึ่งแท้จริงมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดก่อนหน้านี้ที่มีหลายความหมาย แต่โดยหลักแล้วคือ การทำให้เกิดความก้าวหน้าด้านองค์กรและบุคคลในชุมชนด้วยการพึ่งตนเองเป็นอันดับแรกก่อนที่จะไปพึ่งคนหรือปัจจัยภายนอกอย่างรัฐบาลหรือหน่วยงานอื่น ๆ หรือเรียกได้อีกอย่างว่า “การพัฒนาจากภายใน” (endogenous development) ขณะที่ในสหรัฐอเมริกาหน่วยงานและหน่วยธุรกิจส่วนท้องถิ่นได้ใช้วิธีอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น โดยกลยุทธ์หลักคือการล่อกิจการขนาดใหญ่ให้เข้ามายังท้องถิ่น โดยใช้วิธีการทางการเงิน เช่น การลดภาษี ซึ่งแบบนี้อาจเรียกว่า “การพัฒนาจากภายนอก” (exogenous development) เนื่องจากเป็นการดึงความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาสู่ภายใน ข้อแตกต่างจากแนวคิดก่อนหน้านี้คือแนวคิดนี้ได้ถูกใช้ในแทบทุกทวีปและถูกอธิบายไว้โดยเกือบทุกภาษา โดยแนวคิดดังกล่าวมักจะสอดคล้องกับการพัฒนาจากภายใน คือการให้อำนาจกับผู้คนภายในชุมชนในการพัฒนาตนเอง

12. การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชน (Community Economic Development)

แม้จะพบเห็นการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนจากทวีปอเมริกาใต้และบางประเทศในแอฟริกาในไม่กี่ปีมานี้ แต่แท้จริงแล้วมันถูกใช้ในทวีปอเมริกาเหนือเป็นหลัก การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทตามบริบทของประเทศที่ใช้ แบบแรกนั้นอยู่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีองค์กรที่จัดขึ้นตามแนวคิดดังกล่าวถึง 4,500 องค์กร เรียกว่า “บริษัทพัฒนาชุมชน” (Community Development Corporation) ซึ่งเน้นไปที่การดูแลการจัดสรรบ้านพักแก่คนจนเมือง องค์กรเหล่านี้เป็นเจ้าของและจัดการกิจการอาคารสงเคราะห์โดยให้ทุนแก่กระทรวงการเคหะและการพัฒนาเมืองของสหรัฐอเมริกา (the US Department of Housing and Urban Development) และสามารถสร้างงานและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเยาวชน รวมถึงธุรกิจแก่คนในชุมชนอีกด้วย

ขณะที่แนวคิดดังกล่าวในแคนาดาได้เน้นไปที่การฟื้นฟูพื้นที่ที่มีคนยากจนในเมืองใหญ่มากกว่า แม้ว่าจะมีเป้าหมายให้กลุ่มคนจนได้มีที่อยู่ที่ดีขึ้น แต่พวกเขาไม่ได้ใช้วิธีดำเนินการจัดสรรที่ซับซ้อน นอกจากนี้ตามบริบทของแคนาดาจะเป็นลักษณะการพัฒนาท้องถิ่นจากภายในที่ไม่ได้เน้นการหาที่อยู่แต่ทำให้พวกเขาสามารถฟื้นฟูที่อยู่อาศัยได้เอง โดยเครือข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนชาวแคนาดา (the Canadian Community Economic Development Network) ได้อธิบายความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนเป็นแนวคิดที่ช่วยสร้างเศรษฐกิจให้มีความชัดเจน ยืดหยุ่น และยั่งยืน ซึ่งมีการดำเนินการโดยคนในท้องถิ่นในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและเชื่อมโยงทางสังคมที่ดีขึ้น โดยเฉพาะแก่ผู้ที่เสียผลประโยชน์ที่สุดในสังคม

การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนเป็นแนวคิดที่ช่วยให้ตระหนักได้ว่าความท้าทายด้านเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม และสังคมมีความเกี่ยวข้องกัน นอกจากนี้ยังซับซ้อน เปลี่ยนแปลงได้ตลอด ดังนั้นทาง

แก้ปัญหาตามแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความรู้จากคนในท้องถิ่นที่เป็นสมาชิกชุมชน และชี้ให้เห็นความสำคัญไม่ว่าจะเป็นระดับปัจเจก ชุมชน หรือรัฐล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน”

13. การพัฒนาชุมชน (Community Development)

แนวคิดการพัฒนาชุมชนก็เป็นอีกแนวคิดที่ถูกใช้มาอย่างยาวนาน ผู้เขียนให้ตัวอย่างบางประเทศ เช่น แคนาดา ที่นิยามว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นการทำงานในชุมชนเพื่อช่วยเหลือผู้คน” บทความในเว็บไซต์วิกิพีเดียได้อธิบายถึงต้นกำเนิดของคำว่า “ชุมชน” (community) โดยเป็นแนวคิดในศตวรรษที่ 19 ซึ่งได้รวมไว้ใน “การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชน” ที่เพิ่งอธิบายไปและแนวคิดอื่น ๆ วัอีกมากมาย ขณะที่ความรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนในกรณีของประเทศอินเดียเองก็ความคล้ายคลึงหลายอย่างกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชนอย่างที่ใช้ในประเทศแคนาดาและการพัฒนาท้องถิ่นในยุโรป

14. การพัฒนาที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-centered Development)

บ้างก็เรียกว่า เศรษฐกิจที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (people-centered economy) ซึ่งก็คล้ายคลึงกับ “การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชุมชน” และ “การพัฒนาท้องถิ่น” เช่นกัน โดยเครือข่ายระหว่างประเทศ COMMACT ได้อธิบายแนวคิดดังกล่าวในวิสัยทัศน์ขององค์กรว่า

“การพัฒนาที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นกระบวนการที่ทำให้คนจน คนชายขอบ กลุ่มต่างๆ และชุมชนมีอำนาจสามารถเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ เพื่อ

- เพิ่มพูนทักษะส่วนตัวรวมถึงทักษะที่สามารถใช้ในสังคม ความสามารถ และทรัพยากรต่างๆ
- เพิ่มพูนสิทธิ ความมีเกียรติ และการเคารพตนเอง
- ตัดสินใจและกระทำการต่างๆได้อย่างเต็มที่
- มีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวและเต็มที่ต่อสังคมที่กว้างขึ้น
- มั่นใจว่าการพัฒนาจะเกิดขึ้นกับสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืนและเท่าเทียมกันในด้านของสิทธิและความรับผิดชอบ
- สามารถใช้ชีวิตภายใต้การควบคุมของตนเองได้”

สรุป

เมื่อ 20-30 ปีที่ผ่านมา ได้มีกิจกรรมใหม่ ๆ รวมถึงแนวคิดมากมายเกิดขึ้นจากแนวคิดแบบ “เศรษฐกิจเพื่อความเสมอภาค” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าและชี้ให้เห็นว่าแม้แนวคิดส่วนใหญ่จะมีข้อปฏิบัติโดยรวมที่คล้ายคลึงกัน แต่ความหมายปลีกย่อยก็แตกต่างกันไปซึ่งในบางประเทศบางวัฒนธรรมก็ไม่ได้ใช้แนวคิดที่เหมือนกัน โดยมีเพียงไม่กี่แนวคิดที่ใช้กันโดยทั่วไป (เช่น การพัฒนาท้องถิ่น หรือแนวคิดอื่น ๆ ในขอบเขตของเศรษฐกิจเพื่อความเสมอภาค) นอกจากนี้ที่น่าสนใจคือแม้แต่แนวคิดเพียงแนวคิดเดียวก็สามารถแปลความหมายได้หลากหลาย เช่น เศรษฐกิจเพื่อสังคม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่ได้กล่าวมาทั้งหมดก็เป็นตัวอย่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้นและยังมีอีกมากมายที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงที่ผู้อ่านควรศึกษาเพื่อให้สามารถตัดสินใจสร้างเศรษฐกิจที่มีประโยชน์แก่ตนเองได้ด้วยตนเอง ซึ่งดีกว่าการปล่อยให้ผู้อื่นมาจัดการหรือเอาเปรียบเพราะเราสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด โดยทางออกจากปัญหาที่ยั่งยืนนั้นย่อมต้องใช้เวลา ไม่มีอะไรที่ได้มาอย่างง่ายดายและรวดเร็วอันเป็นที่ผู้เขียนในได้นำเสนอไว้

ความเห็นส่วนตัวของผู้เขียน

แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจเพื่อความสมานฉันท์ของสังคมปรากฏในคิวเบกและฝรั่งเศสประมาณช่วงเวลาเดียวกัน ในกรณีทั้งสองประเทศนั้นได้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐานในการประชุมที่ดาการ์ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2002

ปฏิญญาลิมา (the Lima Declaration) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของแนวคิดนั้นมีเป้าหมายค่อนข้างชัดเจน กลุ่มเศรษฐกิจเพื่อความสมานฉันท์ กลุ่มเศรษฐกิจเพื่อสังคม (ตามความหมายแบบฝรั่งเศส) เป็นเพียงสองกลุ่มที่รวมอยู่ในรายชื่อขององค์กร

จากมุมมองของนานาชาติ “เศรษฐกิจสมานฉันท์” อาจมีความหมายที่เหมาะสมและจะได้รับการสนับสนุนง่ายกว่าเมื่อตัดความเป็น “เศรษฐกิจเพื่อสังคม” ออกไปเนื่องจากมันไม่ได้มีความหมายในพื้นที่ส่วนใหญ่ของโลก โดยเฉพาะเมื่อองค์กรจากทวีปเอเชียได้มาเข้าร่วมด้วย ในทางกลับกัน ช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (Social AND Solidarity Economy) ได้รับความสนใจในระดับชั้นสถาบันนานาชาติ โดย องค์กรแรงงานนานาชาติ (the International Labor Organisation) ได้ดำเนินการจัดตั้งสถาบันเพื่อการศึกษาเศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์ (SSE Academy) ตั้งแต่ ค.ศ. 2010 โดยสาขาที่สี่ได้ถูกจัดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2014 ที่ประเทศบราซิล และในวันที่ 5-6 พฤษภาคม ค.ศ. 2013 หน่วยงานด้านนวัตกรรมและการพัฒนาการวิจัยแห่งสหประชาชาติ (the United Nation Research Innovation and Development) ได้เป็นเจ้าภาพในการจัดงานสัมมนาที่กรุงเจนีวาเกี่ยวกับเรื่อง “ข้อจำกัดและศักยภาพของเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์” ต่อมาหลังปี 2015 ก็มีขั้นตอนสำคัญในการเตรียมเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Goals (SDG) ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ได้ก้าวขึ้นมาอยู่ในฐานะที่เป็นหนทางสำคัญและทางเลือกสำหรับผู้คนที่ต้องการพัฒนาในการจัดการกับปัญหาเรื่องความยากจน ความไม่เท่าเทียม พร้อมกับการรักษาสิ่งแวดล้อม

การจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจระหว่างหน่วยงานด้านเศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ขององค์การสหประชาชาติ (UN Inter-Agency Taskforce on SSE: UNTFSSSE) ในเดือนกันยายน ปี 2013 ก็ถือเป็นอีกหมุดหมายสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีและความร่วมมือระหว่างองค์กรการพัฒนา ผู้ประกอบการ และนักวิจัย นอกจากนี้เศรษฐกิจเพื่อสังคมสมานฉันท์ยังเป็นที่รู้จักดีในโลกขององค์กรระหว่างประเทศนอกภาครัฐที่ต่อสู้เพื่อการพัฒนาแบบที่เน้นที่ผู้คนและโลกใบนี้เป็นศูนย์กลางอีกด้วย

ในยุคแห่งการพัฒนาเช่นนี้ คำถามสำคัญคงไม่ได้อยู่ที่ว่าเราควรจะต้องตั้งชื่อแนวคิดนั้นว่าอะไร แต่อยู่ที่ความหมายของมันคืออะไรเสียมากกว่า ไม่ว่าผู้ประกอบการและองค์กรทางเศรษฐกิจเพื่อสังคมสยามฉันทักจะใช้คำว่า “and” เข้าไปเชื่อมระหว่างคำว่า “สยามฉันทัก” และ “เพื่อสังคม” หรือไม่ก็ตาม พวกเขาเหล่านี้ก็ค่อย ๆ นำแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจเพื่อสังคมฉันทักดั้งเดิมจากการประชุมที่ลิมามาใช้ จนกระทั่งถึงการประชุมที่มะนิลา ในปี 2013 ซึ่งผ่านมา 16 ปีแล้วซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าด้านแนวคิดดังกล่าวที่สำคัญ

ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอยกส่วนหนึ่งของปฏิญญาลิมาในปี 1997 มาถึงท้าย ณ ตรงนี้ว่า

....พวกเรามีภารกิจสำคัญในการสร้างการพัฒนาบนพื้นฐานความสมานฉันทักซึ่งตั้งคำถามกับแนวคิดที่พยายามสถาปนาตนเป็น “กฎธรรมชาติ” ซึ่งกดขี่และกำหนดควบคุมความต้องการของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้ระบบตลาดแข่งขัน ผ่านเศรษฐกิจสมานฉันทักที่ประกอบด้วยความร่วมมือ การแบ่งปันและการดำเนินการร่วมกัน และยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม.....